Перспективным представляется рассмотреть ассоциативно-семантические и оценочные характеристики концепта СВОБОДА, отраженные в художественных произведениях исследуемого автора.

Литература

Баранов Л.Н., Добровольский Д.О. Постулаты когнитивной семантики // Известия РАН. Сер.лит. и яз. – 1997. - №1. – т.56. – с.11 -21. *Бархударов Л.С. Штелинг Д.А.* Грамматика английского языка. – М.: Высшая школа. – 428 с. *Блох М.Я.* Концепт и картина мира// Проблемы семантики языковых единиц в контексте культуры. – Москва; Кострома: Элпис, 2006. – С.16-20 (всего 798с.) *Бурлакова В.В.* Синтаксические структуры современного английского языка. – М.: Просвещение, 1984. – 112с. *Гольченко В.Н.* Мудрость согласия (опыт философского исследования): Монография. – Запорожье: Изд-во ЗНУ, 2005. – 372 с. *Монтень М.* Опыты. Избранные произведения в 3-х томах. – М: Голос, 1992. *Петрова Л.А.* Лингвокогнитивные основы художественной картины мира: Монография. – Симферополь: ОАО «СГТ», 2006. – 284с. *Прохоров Ю.Е.* Концепт, текст, дискурс в структуре и содержании коммуникации: 10.02.01 – русский язык// ГИРЯ им. А.С. Пушкина. – Дис....докт.филол.наук. – Екатеринбург, 2006. – 335с. *Радзієвська Т.В.* Концепт шляху в українській мові: поєднання ідей простору й руху // Мовознавство, 1997. -№5. – С.17-26 *Рахилина С.В.* Когнитивный анализ предметных имен: семантика и сочетаемость. – М.: Русские словари, 2000. – 415с. *Трусов В.Е.* Своеобразие дефиниции в различных функциональных стилях как разновидностях типов мышления (на материале научного и художественного стилей):10.02.19 – Теория языка. – Автореферат…канд.филол.наук. – Саратов: СГУ им. Н.Г. Чернышевского, 2008. – 24с.

ШВЕЦЬ К.М.
(*Запорізький нац. ун-т*)

ФІЛОСОФСЬКІ ПЕРЕДУМОВИ ВИВЧЕННЯ КОНЦЕПТУ «ДОЛЯ» В РІЗНИХ ЛІНГВОКУЛЬТУРАХ

Феномен долі пронизує будь-яку культуру, оскільки з ним пов’язана велика кількість проблем людського буття та пізнання. Саме тому він став об’єктом міждисциплінарних досліджень. Так, окремі аспекти поняття долі досліджуються антропологією, філософією, теологією, психологією, філологією, літературознавством, лінгвокультурологією.

Кінцевою ***метою*** нашого дослідження є вивчення вербалізації концепту «доля» в чотирьох лінгвокультурах (англійській, французькій, українській та російській). Але ми вважаємо, що було б методично невірним та науково некоректним розглядати концепт «доля» поза історико-філософським контекстом, адже саме філософія як теоретична форма світогляду претендує на право знакових систем, які здатні описати структуру всесвіту.

На основі вищесказаного, ***задачею*** даної статті є простежити та проаналізувати історію розвитку філософської думки щодо феномену долі (починаючи з архаїчних міфологічних уявлень до наших днів) з тим, щоб зрозуміти їх взаємозв’язок та щоб подальше лінгвістичне дослідження відповідного концепту в різних європейських культурах було більш вичерпним та повним.

Аналіз наукових досліджень показав, що феномен долі є досить давній – він став предметом людського осмислення вже на етапі розпаду родових відносин, коли людина почала замислюватися над своїм буттям та закономірністю подій в ньому. Так, вже в III – II тисячоліттях до нашої ери в писемних пам’ятках шумерської культури були деякі посилання на долю. По мірі розпаду племінного колективу та з

народженням державності почала формуватися міфологія як універсальна форма суспільної свідомості. В руслі нашого дослідження це представляє інтерес саме тому, що в міфологічно-образній системі базові концепти будь-якої культури представлені на рівні так званих «прототипів».

В міфології різних народів сформувалося приблизно однакове сприйняття долі як невблаганної сліпої сили, яка здіймається не лише над людьми, а й над богами. Це можна простежити в багатьох міфологічних уявленнях: у давніх греків, германців, скандинавів. В протилежність таким уявленням про долю, слов'яни не вважали долю чимось фатальним та приреченим. О. Осипова, яка досліджує міфологічний світогляд східних слов'ян, констатує, що у них не було такої жорсткої заданості і неможливості змінити долю [9].

Історія власне філософської думки бере початок в античні часи розквіту грецької цивілізації. Це, однак, зовсім не означало кінець міфологічних уявлень людства. Зв'язок античної філософської думки з міфологією є очевидним. Вона виросла з надр міфології і існувала поряд з нею, осмислюючи міфологеми та майже в усьому продовжуючи фатальну версію долі. Одночасно з появою перших філософських думок античності, в міфології існували Мойри (Давня Греція) та Парки (Давній Рим) – богині долі. Давньогрецький філософ Геракліт в своєму вченні про Логос ототожнює такі поняття як «бог», «доля», «необхідність», «вічність», «мудрість». Інший мислитель тієї ж пори Демокрит справедливо називав долю Automation (безпристрасний механізм). Відомий грецький філософ Платон влучно охарактеризував людську долю як таку, що знаходиться під впливом богів; він наголошував, що тільки боги можуть вирішувати і впливати на майбутнє людини. Навіть на пізньому етапі розвитку античності представник філософської думки Давнього Риму Сенека вважав поняття «бог», «доля», «провидіння», «світ» тотожними [6].

Проте слід зазначити, що в античній думці існували і інші тенденції: крім покровительок долі в ранній античності Мойр (Парок) пізніше з'являється богиня Тюхе, яка асоціюється з «випадком», а пізніше, з виникненням нових векторів світосприйняття, доля у римлян пов'язується з богинею Діке – «справедливістю». Крім того, в більш розвинутих системах античної філософії отримало розвиток поняття «героїчності», тобто – боротьби з долею. Але така тенденція на деякий час припинила існувати у зв'язку із християнізацією Західної та Східної Європи.

На початку І тисячоліття антична філософія зазнала суттєвого переосмислення. Нові світоглядні орієнтири та філософські системи почали базуватися на ідеях релігійного бачення. Доля починає розглядатися як втілення провіденційного порядку в часі і просторі. Це можна пояснити значним впливом християнської етики на розвиток філософської думки країн Європи. Блаженний Августин (354-430), один з патріархів церкви християнського Заходу, виступав проти уявлень про неминуче як імперсональний вищий закон, що керує світом. Він виразив свою думку у такому вислові: «Царства людські влаштовуються Божественним Провидінням»[1]. Згодом, середньовічний філософ Северин Боецій (480-525) підіймав проблему можливості зміни приреченого завдяки надії та молитві. Питання про те, як призначене до здійснення не стає явним, яким чином існує те, що не стало явним, є одним з головних в етиці Абеляра, ще одного представника середньовічної філософської думки. Він ототожнює поняття долі і порятунку душі. В пізньому Середньовіччі концепція долі підлягає певним змінам – від повного фаталізму античності, крізь теологічний фаталізм у вигляді призначення, до трактування долі, яку можна змінити.

Наступним знаковим періодом розвитку поняття долі стає період Відродження, в якому простежується відхід від суто християнських догматів Середньовіччя та переосмислення ідеї долі. В світогляді гуманістів епохи Відродження особливе місце

займає доля-Фортуна. Як богиня випадку, вона, з одного боку, протистояла приреченню, фатуму, а з іншого – природі та її законам. На відміну від давньогрецьких богинь Мойр, які відали життям та смертю людини, проте не втручалися в людські справи, Фортуна, насамперед, керувала справами. Доля сприймається як рух людського життя, що йде своєю чередою, а Фортуну, легковажну та примхливу, можна подолати своїми зусиллями.

В Нові Часи, разом із відходом від християнських суворих догматів і посиленням віри в наукове знання, ідея долі знову набула актуальності серед філософів Європи. В цей час з'явилося переконання, що людині підвладне все. Так, представник класичної німецької філософії Г. В. Ф. Гегель казав, що «доля людини належить їй самій, вона здатна винести її, протистояти їй, тому що її страждання – не чиста пасивність, вони не викликані перевагою чужого, вони його власний продукт» [3, 130].

Пізніше відбулася реструктуризація понять про долю в контексті двох традицій: ірраціоналізму та неокласичної філософії. В руслі цих векторів отримали розвиток такі напрями філософії, як пізній романтизм, вчення Ніцше, «філософія життя» Зіммеля, філософська концепція Шпенглера. Розглянемо коротко ідеї представників цих течій стосовно феномену долі.

Так, доля як філософська проблема відроджується в героїко-романтичному неоязицтві Ф. В. Ніцше, який є представником ірраціоналізму в філософії. «Любов до долі» як екзистенційно-філософська позиція Ф. В. Ніцше була вперше започаткована ним в «Веселій науці» [8]. Представник «філософії життя» Г. Зіммель розглядав долю як феномен, залежний не лише від зовнішнього світу, а й від внутрішнього духовного світу людини. За Зіммелем, доля подібна до іскри, що з'явилася при зіткненні двох необхідностей [4]. Приблизно в той самий час німецький філософ О. Шпенглер, який вивчав культури світу, зазначив, що доля - це внутрішня логіка самого життя, її глибинна закономірність, що випливає із самого життя й різко відмінна від законів розвитку й функціонування природи. Крім того, якщо в науці людина відкриває закони, каузальні зв'язки, то в житті вона вбачає долю, переживає її. О. Шпенглер наголошує, що в ідеї долі відкривається завершення і здійснення свого призначення [14].

XX сторіччя породило цілу плеяду філософів-екзистенціоналистів, які також розглядали в своїх творах проблему долі як елемента буття. Так, один з основоположників цього напряму М. Хайдеггер прийняв ніцшеанське розуміння долі як предмета спілкування, тобто любов або ненависть до долі має на увазі не здійснюваний щораз моральний вибір, а звертання до долі з якимось життєвим питанням. Доля розуміється при цьому як призначення, що є могутнішим і перевищуючим кожну окрему людину [13]. Представники французької екзистенціальної філософії мають своє трактування щодо долі. Так, французький філософ А. Камю заперечує долю, визначену богом. Можна сказати, що до теми долі сходяться всі нитки філософських творів іншого представника екзистенціалізму – Ж.-П. Сартра. Він вважав, що доля – творіння людини: «Я глянув у в лице своєї свободи і впізнав її: то була лише моя власна свобода, зведена мною самим у ранг якоїсь сторонньої сили» [10, 123].

Треба зауважити, що в вітчизняній філософській думці також існували видатні постаті, які зверталися до поняття долі, тому, порушуючи хронологію викладення матеріалу, звернемося до вітчизняного мислителя та письменника XVIII-XIX століть Г. С. Сковороди, якому належить філософсько-антропологічна концепція про серце як визначальну основу фізичного і духовного життя людини. Г. С. Сковорода прагнув створити особливу картину світу, у якій все, що відбувається, пов'язане безперервним ланцюгом причин і наслідків і закони якої є законами моральної поведінки людини. Такими словами мислитель виражав своє ставлення до феномену «долі»: «Навіщо ж

ти, людино, боїшся фортуни? Чи бачиш, що вона в тебе відняти може те єдине, що порожнє, а над щирим добром твоїм не має влади?» [11, 363].

Наступним кроком ми вважаємо за потрібне звернутися до російських релігійно-філософських мислителів кінця XIX - початку XX століть, які зробили свій внесок в уявлення про долю, представивши її суть як закон та кинувши виклик долі. Так, творець «філософії загальної справи» М. Федоров був прихильником «ненависті до долі». Згідно з його розумінням, поняття долі формується народною свідомістю у плані бачення буттєвої ситуації волі – необхідності з позиції зануреної в життєвий потік людини, яка випробовує дію сил, що детермінують її життя. Ідея долі в найзагальнішому її розумінні стверджує, насамперед, сам факт існування детермінуючих сил і залежність від їхніх дій життєвого шляху людини [12]. Представник іншої гілки російської релігійно-філософської думки Л. П. Карсавін стверджує, що «доля людини знаходиться в її власних руках» [5]. За афористичним висловом мислителя альтернативної течії філософської думки Росії О. Ф. Лосєва: «якщо вже є щось таке, що рухає всім і в той же час залишається непізнаваним, то це є доля» [7, 28].

Найвидатніший український філософ та науковець XX сторіччя В. І. Вернадський також не обійшов увагою феномен долі. Так, в щоденниковому записі від 25 березня 1920 року він охарактеризував своє ставлення до долі такими словами: «Хто може сказати, що немає відомої логічної послідовності життя після певного вчинку?... Так, зрештою, не можна заперечувати й можливості існування певної долі для людини» [2].

Сучасна українська філософська думка продовжує дослідження феномену долі. Так, з'являються дисертаційні дослідження феномену долі (Е. Болотіна, А. Орлов), цікаві викладки щодо долі також зробив український культуролог В. Жайворонок.

Тож, проаналізувавши уявлення про феномен долі від найдавніших часів до сьогодення, ми можемо зробити наступні ***висновки***:

- феномен долі не є статичним, він розвивається в залежності від конкретних історичних умов, місця, і кожна епоха лишає свій відбиток на зміст тих чи інших філософських категорій;
- доля людини в якості об'єкта філософських досліджень особливим чином переживалася й осмислювалася протягом всієї історії людства;
- вся динаміка історичних філософських уявлень про долю, безліч координат, які доходять до нас з минулого, не могли не позначитися на картині світу того чи іншого етносу, а це, в свою чергу, знаходить свою реалізацію в семантиці та мотивації ключових понять різних культур.

Перспективою подальшого дослідження ми вважаємо вивчення мовної репрезентації концепту «доля» з урахуванням численних філософських поглядів на феномен долі.

Література

Блаженный Августин О свободе воли // http://www.libbooks.ru/bookbox_98591.html *Вернадский В.И.* Дневник // http://www.kirsoft.com.ru/freedom/KSNews_656.htm *Гегель Г.В.Ф.* Лекции по философии религии // Философия религии в 2х томах. Т.1. – М.: Мысль, 1975. – С. 205-530. *Зиммель Г.* Проблема судьбы // Зиммель Г. Избранное: В 2-х т. Т. 2. - М., 1996. – 188 с. *Карсавин Л. П.* Католичество. Откровения блаженной Анджелы. - Томск: Водолей, 1997. С. 7-96. *Лосев А.Ф.* Двенадцать тезисов об античной культуре // Студенческий меридиан. – 1983. - №9-10. *Лосев А.Ф.* Признавая абсолютную истину // Студенческий меридиан. – 1991. - №10. – С. 27-31. *Ницше Ф.* Веселая наука // Сочинения в 2-х томах. Т.1. – М.: Мысль, 1990. – 113-382с. *Осипова О.С.* «Славянское языческое миропонимание. (Философское исследование)». М., 2000 // http://www.velesovkrug.nm.ru/iskania/isk003.htm *Сартр Ж.-П.* Слова. Повесть. – М.: Прогресс, 1966. – 175с. *Сковорода Г.С.* Толкование у Плутарха о

тишине сердца // Сочинение в 2х томах. Т.2. – М.: Мысль, 1973. – С. 351-365. *Федоров Н.Ф.* Собрание сочинений в 4-х томах. Т.2. – М.: Прогресс, 1995. - 497с. *Хайдеггер М.* Бытие и время. – Х.: Фолио, 2003. – 503с. *Шпенглер О.* Закат Европы. – Новосибирск: Наука, 1993. – 592с.

ШЕВЧЕНКО О.І.
(Запорізький нац. ун-т)

ЛІНГВОКОГНІТИВНІ І ТЕЛЕОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ СЕМІОТИЗАЦІЇ ПРОСТОРОВИХ АСПЕКТІВ ДІЙСНОСТІ
(на матеріалі англомовного публіцистичного дискурсу)

Метою нашої роботи є виявлення механізмів реалізації смислоформуючого потенціалу просторової семіосфери. Об'єктом дослідження слугує англомовний публіцистичний дискурс аналітичного плану, а предметом дослідження постає семіотична функція просторової складової універсуму у перебігу телеологічно обумовленого процесу смислоутворення у англомовному публіцистичному дискурсі.

Для адекватного відтворення реальності просторові аспекти універсуму явно чи опосередковано мають бути вербально представлені у будь-якому тексті. До сукупності мовних знаків, що об'єктивують концептосферу простору, перш за все належать номінації топографічних і ландшафтних параметрів дійсності та вербально об'єктивовані просторові відношення між елементами предметної та соматичної реальності.

Змістовні характеристики зазначених семіотичних засобів за визначенням є рухомими, що спричинено, по-перше, їх надзвичайною референційною дифузністю та концептуальною узагальненістю, оскільки вони відображають певні ділянки реальності, на які екстраполюються усі без винятку іманентні властивості універсуму як цілого: просторово-часові, предметні, діяльнісні і т.д. По-друге, змістовна варіативність просторових номінацій обумовлена суб'єктивною телеологічно залежною специфікою світосприйняття мовною особистістю, оскільки вона відповідно до своїх афективно-вольових, інтелектуальних, мотиваційних властивостей наділяє смислом фрагменти довкілля, які у даному разі виступають у якості семіотичних одиниць.

Виходячи з того, що семантичний поділ реальності визначається потребами і інтересами людини [Соболева 2005, с. 111], ми вважаємо за доцільне поряд з лінгвокогнітивною і семіотичною методологією застосувати принципи проективних методик для дослідження особливостей дискурсивного смислоутворення і зокрема аналізу телеологічних характеристик дискурсу. Принагідно зазначимо: проективні методики у психології грунтуються на визнанні того факта, що актуальний предмет сприйняття, який отримав мотиваційне значення, утворюють елементи ситуації, їх властивості і відношення, що безпосередньо відповідають поточній потребі або наміру суб'єкта [Барабанщиков 2006, с. 72].

Семантична, синтаксична і прагматична структурація простору здійснюєтьтся відповідно до принципів телеологічності. Причому, телеологічний аспект смислу ми розглядаємо як зумовлену універсумом фінальну доцільність, що базується на залученні усієї сукупності складових універсуму, включно з неявними, неусвідомленими, вірогіднісними чинниками і такими факторами, що можуть лежати поза межами практичного досвіду мовної особистості. Наукове осягнення телеологічних параметрів предмету дослідження передбачає використання понять, що входять в смислове поле категорії цілі. Телеологія (грец. telos, teleos: мета і logos: